

АҚПАРАТТЫҚ ӘЛЕМДЕГІ МЕДИА БІЛІМНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Жансая СЕРЖАНҚЫЗЫ*

Аңдатпа: Медиа-білім беру – педагогикадағы білім алушылардың бұқаралық байланыс заңдылықтарын оқуын жақтайтын бағыт. Негізгі міндеті – жас ұрпақты қазіргі ақпараттық заман талаптарына, түрлі ақпаратты қабылдау мен талдауға дайындау, адамды оны түсінуге, оның психикаға әсерін білуге үйрету, байланыстың вербальдік емес формалары негізінде, техника құралдар мен қазіргі ақпараттық технологиялар көмегімен қарым-қатынас жасау тәсілдеріне үйрету.

Демек, медиабілім беруді қолдану тұлғаның сыни ойлауын дамытатын және шығармашылық потенциалын арттыратын икемді және әмбебап үрдіс. Сондықтан оқушылардың мультимедия технологиясын меңгеруде арнайы даярлығының болуымен қатар, оқытудың техникалық құралдарын қолданудың мәдениетімен байланысты педагогиканың әдістерін белсенді қолдана білуі тиіс. Сонда ғана оқыту мен тәрбие беру үдерісінің белгілі бір бөлігінде оқушылар белсенділік таныта отырып жеке білім траекториясын құруға мүмкіндігіне ие болады.

Кілт Сөздер: Медиа Білім, Коммуникация, Цифрлық Білім Беру, Ақпараттық-Коммуникациялық Құралдар, Медиакеңістіктік, Мультимедиялық Оқыту

The Importance of Media Education in the Information World

Abstract: Media education is a direction in pedagogy that promotes the study of the laws of mass communication by students. The main task is to prepare the younger generation for the requirements of modern information time, to perceive and analyze various information, to teach a person to understand it, to know its impact on the psyche, to teach ways of communication based on non-verbal forms of communication, using technical means and modern information technologies.

Therefore, the use of media education is a flexible and universal trend that develops a person's critical thinking and increases her creative potential. Therefore, in addition to the availability of special training for students to master multimedia technologies, they must actively apply pedagogical methods related to the culture of using technical means of education.

Only then, in a certain part of the learning and upbringing process, students have the opportunity to build an individual educational trajectory by being active.

Key Words: Media Education, Communication, Digital Education, Informativeness Communication Tools, Media Space, Multimedia Education

Кіріспе

Қазіргі уақытта цифрлық білім беру Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады.

Жаһандану және ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы әлемде жыл сайын медиа сауаттылық, медиа мәдениет, медиабілім және т.б.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж.Тоқаев 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан жаңа жағдайда: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында онлайн білім беру платформасы білім беру саласындағы заманауи індеттің өзекті мәселелері [1].

Білім беру ұйымдарында медиабілім беруді дамыту қоғамның барлық топтары үшін маңызды. Жасыратыны жоқ, 21 ғасыр «ақпараттық технологиялар ғасыры» ғана емес, «жаһандық ақпараттық ашықтық дәуірі» болды.

Қазіргі әлемді бұқаралық коммуникацияларсыз елестету қиын. Бұқаралық ақпарат құралдары бүгінде планета тұрғындарының өмірінің ең маңызды салаларының бірі болып табылады. Ғалымдардың зерттеуі бойынша 75 жыл өмір сүрген «өркениетті адамның» 50 жылы белсенді өтіп жатыр. Ал ол тура тоғыз жылын, яғни белсенді өмірінің төрттен бірін теледидар көрумен өткізеді екен. Қазіргі студенттер орта есеппен күніне 6 сағатын БАҚ-пен байланысуға арнайды. ХХІ ғасырда кез келген халық барлық салада БАҚсыз әлеуметтік-мәдени дами алмайды.

* 8D01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті мамандығының І — курс докторанты, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

Ал медиа білім беру XX ғасырдың 60-жылдарында Ұлыбритания, Франция, АҚШ, Австралия, Канада сияқты әлемнің дамыған озық елдерінде пайда болып, жаңа ғасырдың басында дамыды. Медиа білім берудің басты мақсаты – өскелең ұрпақты медиа мәдениетке бейімдеуге, БАҚ тілін меңгеруге, медиа мәдениеттерді талдай білуге үйрету. Медиа білім беру – бұқаралық коммуникация заңдылықтарын зерттейтін педагогиканың бір саласы. Жоғарыда аталған елдердің мектептерінде медиабілім беру міндетті пән ретінде оқытылады. Мысалы, 1987 жылы Канаданың кейбір бөліктерінде Media Education арнайы пән ретінде оқытылса, ол 1990 жылдардан бастап Австралия мектептерінде де міндетті пән ретінде енгізілді. Ресей мен Украинада өткен ғасырдың соңғы жиырма жылында медиабілім беру жеке пәндермен интеграциялау арқылы жүзеге аса бастады [2].

Соңғы кездері Қазақстанда ақпарат тарататын бұқаралық ақпарат құралдарының саны да артып келеді және олардың өнімдерін пайдалануға сұраныс жоғары екені жаңалық емес. Нәтижеге бағытталған білім беру моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы шеңберінде медиабілім берудің белгілі бір тұжырымдамалары мен нормаларын тиімді игеру үшін БАҚ қылмысын дамытуға бағытталған білім беру қажеттіліктері құрылады. Білім беруді ақпараттандыру жағдайында білім беру парадигмасын өзгерту (Иманғожина О.З., Жданов С.А., Заинчковский И.А., Турганова Г.К., Жусибалиева Д.М. және т.б.) ақпараттық технологиялар қазіргі жалпы білім беретін университеттердің дамуының негізі ретінде (Корвяков В. А, Р.О.Джеренова, С.Д.Мұқанова, т.б.).

Медиа білім беру – ақпараттық-коммуникациялық құралдарды меңгеруге үйрететін педагогикалық ғылымдар саласындағы жаңа бағыт.

Педагогикалық-психологиялық сөздікте медиабілім беру – мектеп оқушыларына бұқаралық коммуникация заңдылықтарын үйрететін педагогикалық бағыт. Оның басты міндеті – болашақ ұрпақты ақпараттық жағдайда өмір сүруге, оны түсінуге, заманауи ақпараттық технологияларды қолдануға үйрету [3].

Елімізде ұстаздық білім беру саласында қолданыла бастаған медиа-білім беру қарқынды жүзеге асырылуда. Мектептерде медиабілім беру технологиясын жобалау және қолдану: интеграцияланған медиабілім беру негізінде жеке пән мен медиабілімді біріктіру мақсатында жекелеген пәндерді оқыту үдерісінде медиабілім беруді көрнекі қолдану негізінде сыни тұрғыдан ойлауға мүмкіндік беру; арнайы немесе әлеуметтік-мәдени – бейне түсіру және монтаждау негіздеріне оқыту негізінде заманауи медиа-білім беруде оқыту.

Медиабілім беру – бұл осы саладағы кадрларды даярлау шеңберінде де, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарының және басқа да коммуникациялардың (соның ішінде баспасөз, телерадио хабарларын тарату, жарнама, кинематография, интернет) әсерін зерттеуді білдіретін термин. инфокоммуникациялық технологияларды меңгеру үшін барлығына не қажет екеніне қатысты. Бұл сондай-ақ коммуникациялық құралдарды шебер пайдалануды білдіретін «медиа сауаттылық» немесе «медиа құзыреттілігі» терминімен көрінеді. Аудиовизуалды бейнелердің мағынасын дұрыс түсіну және ақпарат ағындарын еркін шарлау үшін студенттер ақпаратты қабылдау дағдыларына ие болуы керек. Мұның барлығын медиа-білім беру арқылы қамтамасыз етуге болады.

Медиа білім берудің негізгі міндеттері [4]:

- жас ұрпақты ақпараттық кеңістік жағдайында өмір сүруге және оны қабылдауға дайындау;
- алынған ақпаратты түсінуге және оны дұрыс түсіндіруге үйрету;
- қабылданған ақпарат ағынының психикаға әсерін түсіну;

- техникалық құралдар мен заманауи ақпараттық технологияларды қолдану арқылы қарым-қатынастың вербалды емес формаларына негізделген қарым-қатынас әдістерін меңгеру.

21 ғасырда медиабілім беру педагогиканың басым бағыты болып саналады, өйткені ол сабақтарда талдау үшін материал ретінде бұқаралық коммуникация құралдарын пайдалану және жеке хабарламалар жасау (медиа мәтіндерін жасау) арқылы пәндік мазмұнды игеру мүмкіндігі болып табылады. .

Бұл жағдайда Media Education дамытушы және қалыптастырушы функцияларға ие, ол пәнді түсіну құралы және оқушының ақпараттық мәдениетін, яғни сыни тұрғыдан ойлауын, ақпаратпен жұмыс істей білуін қалыптастыру құралы болып табылады.

Медиа білім беруді педагогикалық мамандықтар мен педагогикалық бағыттар тұрғысынан қарастырғанда оның ерекшеліктерін ажыратуға болады:

1. бұқаралық ақпарат құралдарын қабылдау мен түсіндіруде педагогикалық қажеттілік ретінде пайда болады;

2. Ақпарат алу үшін оқытушы мен студенттең мүмкіндіктер, мұғалім оқушы үшін ақпараттық кеңістікте бағыт-бағдар беруші қызметін атқарады, әр түрлі түсіну деңгейінде алынған ақпаратты талдауға көмектеседі;

3. мұғалім заманауи мультимедиялық оқыту құралдарын пайдаланады пайдалану мәдениеті жоғары болуы керек;

4. қазіргі бұқаралық ақпарат құралдары техникалық аспектілерін білуде педагогтан озып, педагогтың көмекшісі бола алады.

Медиа білім беру – бұл оқу немесе кез келген басқа дағдымен шектелмейтін, кең көзқарасты талап ететін медиа сауаттылыққа апаратын жол. Кең перспектива білімнің жақсы дамыған құрылымына негізделген. Біз ақпаратты таңдау және оны синтездеу қабілетімізді пайдалана отырып, білімнің бұл құрылымын жасаймыз. Біз сауаттылық деңгейін үнемі арттыра аламыз. Медиа сауаттылық көп өлшемді. Біз кең ауқымды когнитивті, эмоционалдық, эстетикалық және моральдық ақпаратты алуымыз керек. Медиа сауатты адамдар белгілі бір хабарламадан әлдеқайда көп нәрсені көре алады. Олар медиамәтіндерді құру және таңдау процестерін және олардың мағынасын жақсы түсінеді. Медиа сауатты адамдар медиамәтіндерден қалаған нәрсені алу ықтималдығы жоғары. Осылайша, медиа сауаттылығы жоғары аудиторияның медиа әлемді түсіну, басқару және бағалау деңгейі жоғары болады [5].

Тәжірибе көрсеткендей, бала барлық ақпаратты сырттан алады: пайдалы ақпаратты да, зиянды ақпаратты да. Бұл жағдайда ақпарат ағыны мен оқушылар арасындағы делдал, БАҚ әлемінде жол сілтеуші ұстазға үлкен жауапкершілік жүктеледі: оның көмегімен алынған ақпарат дұрыс қабылданып, дұрыс түсіндіріледі.

Медиа-білім беру оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады, ақпаратты бір тілден екінші тілге аудару, анықтамалық әдебиеттерден, интернеттен жаңа ақпаратты пайдалану, оны хабарламалар, баяндамалар, ауызша және жазбаша хабарламалар, презентациялар, жобалар жасау формасына аудару қабілеттерін дамытады, бейнелер.

Кейбір жағдайларда «медиа-білім» және «ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» ұғымдары шатастырылып, оларды қате анықтап, бір ұғымды екіншісімен алмастырады. АКТ құралдары мен БАҚ құралдарын ажырата білу және екі құралды пайдалануды меңгеру бір уақытта жүзеге асырылуы керек екенін түсіну маңызды.

Мектепте медиа білім беру технологияларын қолдану келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылуы тиіс:

- медиабілім беруді кіріктіру мақсатында жеке пәндерді оқытуда медиамәтіндерді көрнекі пайдалану негізінде сыни тұрғыдан ойлауды қалыптастыру. Бұл бағыт «Integrated Media Education»;

- білім беру ұйымында мектептің баспа басылымдарымен жұмыс істеу негізінде балалар мен ересектердің күш-жігерін біріктіретін, кино және телестудияларда бейне түсіру және монтаждау негіздерін оқытатын медиа орталықтарды (медиа қызметтері, медианалар) құру; мектеп, әлеуметтік желілерде ресми топтар жүргізу, мектеп кеңістігіндегі ақпараттық орталықтарды жабдықтау.

Жоғарыда атап өтілгендей, оқу үдерісінде заманауи БАҚ материалдарын пайдалану кезінде ақпаратты жинау және тексеру мүмкіндігімен қатар, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту қажет. Яғни, талдау, қателерді бөліп көрсету және қорытынды жасау, ақпаратқа деген жеке сенімділік дәрежесін дамыту және ақпараттық хабарламаның жасырын мағынасымен жұмыс істеуге басымдық беру керек. Бұл оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту үдерісіндегі белсенділік тәсілінің рөлін анықтайды.

Білім беру үдерісінің дидактикасы тұрғысынан медиабілім беру технологияларын пайдалану сыни ойлауды дамытуға ғана емес, сонымен қатар студенттерге де, мұғалімдерге де көмектеседі - айналымының әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Дегенмен, оқыту іс-әрекетінің мазмұны дәстүрлі оқу үрдісінен айтарлықтай ерекшеленетінін ескеру қажет. Бұл жағдайда оқу материалын түсіндіру мұғалім мен оқушының әлдеқайда белсенді және қарқынды өзара әрекетін талап етеді. Оқытушы бір мезгілде материалды ұсынуы, мультимедиялық (ақпараттық) оқу құралдарын пайдалануды бақылауы және тиімді кері байланысты ұйымдастыру үшін аудитория жағдайының кез келген өзгерістеріне сезімтал болуы керек.

Мысалы, оқу және сабақтан тыс іс-шараларда бейнефильмдерді (фильмдер, олардың үзінділері, фотосуреттер, мұрағаттық құжаттар, БАҚ мәтіндері) қабылдау кезінде қабылдаудың келесі деңгейлерін ажыратуға болады:

1. қабылдаудың күнделікті деңгейі (, кейіпкерлердің күнделікті мотивтерімен шектелген);
2. қоғамдық деңгей (кейіпкерлердің терең деңгейі қызметтің мінездемесі мен психологиялық мотивтері беріледі);
3. көркем бейненің деңгейі (экрандағы кескін, оның мәтін түрі ретінде экран көрінісінің құрамдас бөліктерінің толық сипаттамасы; баяндауыштың мағыналық бірліктерін бөліп көрсету, олардың өзара байланысын сипаттау; актерлер таңдауына, кадрға, түсіру сипатына, жарықтандыруға, түс схемасына, монтажға және т.б. назар аудару);
4. авторлық тұжырымдаманы түсіну деңгейі (авторлық берілген шығарманың көркем бейнесінің нақты жүйесіне сүйене отырып, қандай ой айтқысы келетіні туралы қорытынды жасай білу);
5. автор көтерген мәселеге қатысты дербестік қорытындылардың қалыптасу деңгейі.

Сабақта мұғалім үшін иллюстрациялық бейне және фотоматериалды таңдаудың дәлдігі үлкен мәнге ие. Материал студенттерді қызықтыруы керек (мысалы, студенттер әлі көрмеген немесе ұмытып кеткен фильм, картинаның сюжеті фильмнің заманауи және бұрыннан бар прототипін жасауға нақты негіз бар немесе бұл оқиғаға қатысты болуы мүмкін жастар арасында талқыланатын мәселеге және т.б.).

Қабылдауды орнату екі негізгі мақсатты көздейді: тыңдаушыларды көркем қабылдауға бейімдеу (мүмкіндігінше қабылдауды күнделікті деңгейден эстетикалық деңгейге көшіру) және болашақ презентацияға белгілі бір контекст беру - студент шығармашылық тапсырманы орындауға ынталы болуы керек (мысалы. , медиамәтін

жасау). Қабылдауға байланысты медиа білім беру технологияларымен жұмыс істейтін мұғалім оқушылардың қабылдау деңгейі әр түрлі және ең алдымен коммуникациялық кедергілерді жеңумен байланысты екенін түсінуі керек. Бондаренко кедергілердің келесі түрлерін анықтайды [6]:

- қабылдау кедергісі (зейіннің ауысу жылдамдығы мен дәлдігі, қабылдау жылдамдығы мен дәлдігі, шоғырланудың ұзақтығы). Бұл кедергіні физиологиялық көңіл-күй (жұмылдыру жағдайы және толық «жауынгерлік дайындық») жеңуге болады.
- түсіну кедергісі (қиялдың, ойлаудың, қабылдаудың, зейіннің қатысуымен ақпаратты өңдеу). Бұл кедергіні ұқсас әрекеттер мен дербес шығармашылық әрекеттердің көмегімен еңсеруге болады (тану және салыстыру дағдыларын пысықтау, тәжірибе жинақтау, ұқсас әрекеттерден шығармашылыққа көшу тек белгілі бір білім көлемі болған жағдайда ғана мүмкін болады).
- тұлғааралық қарым-қатынастағы кедергі (мұғалімнің презентациясындағы шығармашылық тапсырманың мәнін, талаптар жиынтығын және т.б. түсінбеу). Бұл кедергіні коммуникацияны басқару және ақпаратты түрлендірудің әртүрлі әдістерін қолдану арқылы жеңуге болады.

Қабылдау нәтижелерін талдау оқушыларды мәтінді түсінуге және өзіндік тұжырымдамасын дамытуға жетелейді.

Медиа-білім берудің міндетті шарты ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын дамыту білімнің әртүрлі салаларына қатысты әртүрлі формада болуы мүмкін болса да, эпизодтық сипатта болмауы керек. Бұл бастауыш және орта мектептерде ақпаратты қабылдау, өңдеу және өзара байланыс жүйесі құрылғанда өте маңызды. Ақпараттық мәдениетті толық қалыптастыру үшін сабақта да, сабақтан тыс уақытта да ақпаратты қабылдау және талдау жүйесін қалыптастыруға көмектесетін арнайы сабақтар немесе іс-шаралар қажет. Осылайша, бұқаралық ақпарат құралдарының тілі мен мәнерлі құралдарын (экран мәдениетінің негіздері, балалар журналистикасының, соның ішінде телевизиялық арнаулы курстар) зерттеу жобалық қызмет ретінде – шығармашылық жобаны жүзеге асыру, жасөспірімдерді әртүрлі ақпараттық дағдыларды меңгеру қажеттілігімен бетпе-бет келеді. ақпаратты таңдаудан, жинақтаудан, өңдеуден және оны басқа түрде көрсетуден таза технологиялық (бейне өңдеу немесе компьютерлік макет) дағдыларға дейін. Ал мұнда ақпаратты талдау және таңдау, оның маңыздылық дәрежесін бағалау, өз пікірін білдіру сияқты сыни ойлау дағдыларынсыз нәтижеге жету мүмкін емес.

Медиа-білім берудің рөлі ақпаратты қабылдау мен түсіндірумен ғана шектелмейді. Тағы бір маңызды функция - қорғаныс. Көбінесе балалар теледидар мен интернетте көргенінің бәрін номиналды бағамен қабылдайды. Жасының, өмірлік тәжірибесінің және медиасауаттылық саласындағы білімінің аздығына байланысты олар жарнамалық және басқа да ақпаратты беруде қолданылатын айналы әдістерді тани алмайды, ақпараттың сенімділік дәрежесін және оның дереккөздерінің түпнұсқалығын талдай алмайды.

Қорыта келе, жаңа білім беру парадигмасында кез келген жеке тұлға тек педагогикалық әсер ету объектісі ғана емес, сонымен қатар ұйымдастырудың жаңа формалары арқылы қарапайым жаңғыртудан алшақ, мұғаліммен диалогқа қатысатын танымдық әрекеттің белсенді субъектісі.

ӘДЕБИЕТТЕР

- [1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Қазақстан жаңа жағдайда: әрекет кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. tengrinews.kz/kazakhstan_news

- [2] Смағұлов, Е.Ж. Медиа білім берудің педагогикалық негіздері / Е.Ж. // Жас ғалым. -2016.-№ 5.2 (109.2). - 9-10 б.
- [3] Психолого-педагогический словарь/ Сост В.А. Мижериков. Ред. П.И.Пидкасистый. – Ростов: Феникс, 1998. С.241.
- [4] Дзялошинский, И.М. Медиа и социальная активность молодежи //Медиаобразование: от теории – к практике. Сб. материалов III Всеросс. науч.-практ. конф. «Медиаобразование молодежной аудитории». – Томск, 2009.
- [5] Медиаобразование в школе / Вартанова Е. Л., Смирнова О. В. и др.. -Сборник программ для преподавания дисциплин.-М.: МедиаМир, 2010.-320 с.
- [6] Федоров, А.В. Медиаобразование и медиаграмотность.-Таганрог, 2004.-С.56-57.